
Wat er gebeurde toen ik de camera ook op mijzelf richtte

TEKST: FLORIS ALBERSE

Op het Nederlands Film Festival ging onlangs mijn documentaire *Ik hoor alles* - Vincent Bijlo in première. Ik werkte er 3,5 jaar aan, met vallen en opstaan. De redactie van de *Vuurvogel* heeft me gevraagd om te reflecteren op het maakproces aan de hand van het thema *stille*. Alleen deze vraag maakt al een hoop bij me los. Ergens weet ik namelijk dat er in de *stille* veel kan ontstaan, net als in mijn werk als (team)coach. Maar in hoeverre heb ik tijdens het maken van deze documentaire werkelijk stil durven zijn?

Onder de indruk

2013. Bij Pauw & Witteman werk ik als redacteur. Cabaretier Vincent Bijlo is te gast. De aanleiding is het nieuws van een Belgische tweeling die voor euthenasie hebben gekozen nadat zij doof en blind waren geworden. Vincent Bijlo is blind geboren en in zijn puberteit vertelde zijn moeder hem dat zijn gehoor langzaam zou afnemen, als gevolg van het syndroom van Norrie. In de regiekamer zit ik mee te kijken met de uitzending. Ik hoor Vincent – inmiddels 48 jaar oud – vertellen over de manier waarop hij omgaat met zijn ziekte. 'Ach,' zegt hij in het televisiegesprek, 'ook al zou ik helemaal doof worden, er is nog genoeg om van te genieten in het leven.' Hij voegt er grappend aan toe: 'Er zal nog muziek zijn, en drank, en seks... Ik kan dan alleen mijn vrouw niet meer vinden.' Aan tafel wordt gelachen, ik lach mee. Ik ben onder de indruk van deze relativerende en humoristische kijk. Dat vertel ik Vincent en zijn vrouw Mariska na de uitzending bij een drankje. En vanuit nieuwsgierigheid zeg ik: 'Ik zou het een prachtig onderwerp vinden voor een documentaire.'

Verstoren

Twee jaar later sta ik samen met een cameraman en een geluidsman in de kleine eetkeuken bij Vincent en Mariska thuis. We filmen hoe hij in het donker van deze vroege decemberochtend het brood snijdt. Eerder maakte ik radio-documentaires, nu ben ik voor het eerst regisseur van een documentairefilm voor de televisie. We zullen Vincent nog zeker twee jaar gaan volgen. Mijn spieren voelen wat verkrampt aan. Op een scherm zie ik wat de cameraman filmt. In de auto hiernaartoe hebben we nog een keer de filmstijl doorgesproken, gebaseerd op het scenario dat ik onder begeleiding van andere filmmakers schreef. Nu is het aan de cameraman. We bewegen ons zo geruisloos mogelijk, om het moment niet te verstoren. Er is net genoeg licht, de cameraman maakt

prachtige beelden. Dan maakt hij een zoom op een moment dat ik het niet wil. Acuut houd ik m'n adem in. Ik wil iets zeggen, maar doe het niet. De cameraman en de geluidsman zijn zo'n dertig jaar ouder dan ik. Ze hebben een enorme ervaring in film maken. Ik merk desalniettemin hoe moeilijk ik het nu vind om de controle los te laten. Het liefst stuur ik hier en daar bij. 'Houd je rustig,' zeg ik tegen mijzelf. Ingrijpen zou de stilte verstoren.

Bozig gefrustreerd

Een paar maanden later. Ik stoort me aan Vincents gedrag. Ik krijg steeds vaker het idee dat hij zich niet opent naar me, niet helemaal. Hij wil niet praten over zijn achteruitgaande gehoor, terwijl de documentaire ook daarover gaat. 'Ik wil er niet mee bezig zijn, want alles wat je aandacht geeft groeit,' zegt hij. Daar wil ik natuurlijk respect voor hebben. Het kenmerkt de manier waarop hij in het leven staat. Tegelijkertijd zit ik met vragen. Is hij ooit bang geweest voor de toekomst? Denkt hij er weleens over na? Dringt zijn achteruitgaande gehoor zich weleens aan hem op? Ik stel er voorzichtig een vraag over, maar krijg geen bevredigend antwoord. Ik laat het even rusten, misschien de volgende draaidag. >

De stilte van ontmoeting

Ssstt...

Ik kan je soms zo moeilijk vinden
Terwijl ik weet dat je er bent

Ssstt...

Ik voel me vaak zo rusteloos
De gedachten blijven schreeuwen

Ik wil de controle nemen
Of, nee, niet ik, m'n controleur

Ssstt...

Ik adem in, uit, daar ben je
Ik snik van overgave

Ssshh...

Maar ook dan proef ik weinig bereidheid om de diepte in te gaan. Ik voel me bezig en gefrustreerd. Dat probeer ik niet aan hem te laten merken, omdat ik bang ben dat het daardoor nog erger wordt. Thuis vraagt mijn geliefde wat er aan de hand is. 'Niet zo veel,' zeg ik. Het is even stil. Die stilte bevalt me niet. Ik vraag vlug hoe het met haar is. Ondertussen blijft de bozige frustratie. Het is een herkenbaar gevoel voor me. Onlangs leerde ik als student in de 3-jarige bij trainers William en Alexandra dat die bozige frustratie mijn favoriete klotegevoel is. Ja, ik herken het, maar hoe kom ik eruit? Geen idee.

Regisseur

Een paar maanden later is het gevoel er nog steeds. Ik ben dankbaar voor de intieme momenten die we wel mogen filmen. En ik vind het niet genoeg, want ik snap nog steeds niet hoe hij nou precies omgaat met zijn achteruitgaande gehoor. 'Hij moet toch angst hebben? Waarom zegt 'ie dat niet gewoon?' vraag ik me af.

Op vakantie kan ik het moeilijk loslaten. Normaal glijden werkthema's redelijk makkelijk van me af, zeker in de rust van onze kampeerauto op een camping. Maar nu blijft het hangen. Hoe moet ik nou toch verder? M'n geliefde oppert dat Vincent zich misschien wel stoort aan mij: 'Dat hij jou ziet als de jonge jongen aan het begin van z'n carrière bij wie alles lijkt te lukken. Jij wil 'm in al z'n kwetsbaarheid portretteren, dat is nogal wat.'

Ik mag me inderdaad wel wat minder veeleisend opstellen. Gewoon maar eens kijken wat er gebeurt als we aan het filmen zijn. Ik ben weliswaar regisseur, maar hoef mijn rol natuurlijk niet te baseren op de etymologische uitleg van 'leiden' en 'besturen'. Ik mag meer volgen en vertrouwen op wat er in het moment gebeurt. Observerend filmen. Stil zijn.

'Dat moet je niet meer doen, Floris'

Het helpt. Vincent opent zich meer. En o, wat vind ik het moeilijk om de controle los te blijven laten. Een paar draaidagen verder stel ik toch weer vragen aan Vincent over zijn gehoor. Hij geeft er voor mijn gevoel maar deels antwoord op. Na het interview pakken de geluidsman, cameraman en ik onze spullen in. Als we nog even bij Vincent binnen komen om gedag te zeggen, zegt hij met stevige stem: 'Dat moet je niet meer doen, Floris. Dat moet je echt niet meer doen.' Wat niet? 'Je bent net zoals zoveel televisiemakers: op zoek naar het drama. Je wil me inkaderen in een soort slachtofferschap. Terwijl ik juist geen slachtoffer ben! Ik voel me aangevallen en tegelijkertijd ben ik blij dat Vincent zich uitsprekt. Hij heeft

duidelijk het idee dat ik hem niet begrijp, en ik heb duidelijk het idee dat hij mij niet begrijpt. Als documentairemaker is het toch mijn taak om provocerende vragen stellen? Het zou nog twee belangrijke lessen vergen voordat de opening zich door me liet vinden.

Lawaai

Op een avond zit ik in een café samen met een vriendin. Het is lawaaierig, er zijn veel mensen. Ze vraagt waar m'n gefrustreerde gevoel vandaan komt. Ik weet het niet, zeg ik. Ze vraagt door. En dan, temidden van al die mensen, zegt ze: 'Waar ben je precies bang voor?' Dat is het, realiseer ik me. Ik ben bang. Dat ik Vincent niet ga begrijpen, dat het dus een klotefilm wordt, en daarmee de laatste documentaire die ik zal mogen maken, en dat ik dus niks waard ben. Ik word rustiger door het besef dat ik moeite heb om bij mijn eigen angst te komen en dat te delen met iemand. Nu snap ik ook wat ik vraag van Vincent.

Het gaat over mij

Dit inzicht verdiept zich als Wim Berings in de zomer van 2016 bij mij thuis aan de keukentafel zit. Wim is coach met een achtergrond in de theaterwereld. Want weliswaar heeft het gesprek in het café een inzicht gegeven, het is nog niet voldoende om echt verder te komen. Er is nog iets. Maar wat? Wim, help me! Na anderhalf uur heel veel vragen en heel veel antwoorden, wordt Wim stil. Na een tijdje zegt hij: 'De film gaat dus over jou.'

'Nee, de film gaat over Vincent,' antwoord ik. 'Nee, de film gaat over jou. Wanneer ben je verliefd geworden op Vincent?' Ik begrijp niet wat hij bedoelt. 'Verliefd? Ik ben niet verliefd, zie je dat dan niet?' 'Ergens is er een moment geweest dat je aan dit project wilde beginnen. Wat speelde er toen in jouw leven?'

Ik voel het opeens. Ik denk terug aan de tijd bij Pauw & Witteman. Het was een jaar nadat mijn geliefde geconfronteerd werd met een progressieve ziekte. Ik had veel angst gehad. Wat als ze gehandicapt zou worden en zou komen te overlijden? Wat zou er dan van mijzelf overblijven? Ik was er voor naar een psycholoog gegaan en was vervolgens, in Wims woorden, inderdaad 'verliefd' op Vincent geworden. In die tijd was ik me bewust van deze beweegreden. Sterker nog, op de avond dat Vincent en Mariska 'ja' zeiden tegen het maken van de documentaire, had ik uitgebreid mijn eigen verhaal verteld. Maar door de tijd heen had ik mijn verhaal uit onze ontmoeting verbannen. Ik had langzaam maar zeker een schild van ongenaakbaarheid opgetrokken, van waarachter

ik de beschuldigende vinger naar buiten wees. 'Jij zit dus zelf met de vraag,' ging Wim verder, 'hoe je om wilt gaan met jouw angst voor de toekomst. Die vraag projecteer je op Vincents leven. Nogal wiesdes dat 'ie zich af en toe voor jouw karretje gespannen voelt!'

Wims inzichten overrompelden me. Het klopt, het klopt. Maar nu? Wat nu?

De camera ook op mij

Uiteindelijk zit ik tegenover Vincent in zijn studio. Hij zit achter zijn drumstel. Er is een camera op hem gericht, zoals altijd. Nu staat er ook één met de focus op mij. Dat is voor het eerst. Ik overweeg om mijn eigen verhaal in de documentaire te verwerken. Ik wil tevoorschijn komen. Ik wil dat dit geen interview wordt, maar een gesprek, een ontmoeting. Ik vertel over mijzelf om Vincent te ontmoeten, in het vertrouwen dat zich hierdoor zal openbaren wat zich wil openbaren. Het vertellen over mijzelf voelt onwennig en eindeloos, alsof ik veel te veel ruimte neem. Toch merk ik al snel dat er iets gebeurt tussen ons. Vincent opent zich en vertelt vrijuit. Alsof van weerszijden de grensposten geopend worden. Hij stemt er zelfs mee in dat we filmen als hij een paar maanden later een gehoortest gaat doen in het ziekenhuis. In de testruimte van het medisch centrum vraagt de audiologie-assistente of hij zijn hoorapparaten wil uitdoen. 'Dan hoor ik jou niet meer,' zegt Vincent.

Hij doet het toch. Hij geeft zich over aan de mensen om hem heen. Het ontroert me.

Zichtbaar maken

Nu is de documentaire af, de première is geweest. Ik besef hoeveel moeite ik de afgelopen jaren gehad heb om werkelijk stil te zijn, om me echt af te vragen: Wat gebeurt er nu? Wat speelt er werkelijk, bij mij en bij de ander? Ik ben Vincent en Mariska dankbaar voor hun bereidheid dit proces samen aan te gaan, net als de mensen van wie ik de afgelopen jaren zoveel heb geleerd. Zij nodigden mij uit, zelfs in een lawaaierig café, om even stil te zijn.

Wat mij als regisseur te doen staat is zichtbaar maken wat er is. Het verhaal is er en dat mag ik openbaren voor een groter publiek. Tenminste, een deel ervan: precies het juiste deel, groot en klein genoeg. Ik realiseer me nu ook hoe nauw dit werk verbonden is met mijn werk als coach. Ook daarin werk ik met de verhalen van mensen, vanuit de ontmoeting met mijn eigen verhaal.

Bij het schrijven kom ik de Franse vertaling voor het woord regisseur tegen: *réalisateur*. Het is iemand die 'réalise', iemand die verwezenlijkt, zichtbaar maakt. Zo is het: ook al heb ik de tegenovergestelde neiging, ik hoefde niets te veranderen bij Vincent, en ik hoef niets te veranderen bij de mensen die ik begeleid. Ik mag stil zijn en luisteren naar wat gehoord wil worden. 🌀

'Ik hoor alles - Vincent Bijlo' is een documentaire voor het Uur van de Wolf van de NTR op NPO 2. Terugkijken kan via 2doc.nl. Meer informatie: www.ikhooralles.nl.

De beelden bij dit artikel zijn film stills uit de documentaire (NTR/Moondocs)

Floris Alberse (1987) begeleidt als (team)coach mensen en teams op weg naar hun bestemming: 'Wie ben ik als professional, en wat staat me te doen in mijn werk?' Daarnaast werkt hij met verhalen als documentairemaker. Alberse zit in het derde jaar van de 3-jarige opleiding van Phoenix.